

Moravská inspirace v poezii

Oldřicha Mikuláška a Jana Skácela

Jiří Trávníček

Do metodologického arzenálu paní dr. Janáčkové patřila vždy různá propojování: důkladné historické rekonstrukce s precizním synchronním rozborem, analýzy s nevtíravým - a troufnu si říci, že i jaksi esenciálně ženským - espi-tem a pak také vědní neústupnosti se čtenářským hlediskem, se zohledněním jeho perspektivy. Začněme i my svou úvahu z této strany.

Fakta vnějšího určení /zejména příslušnost autora k určitému regionu, jeho životní osudy a postoje/ jsou pořád - hlavně v nejširších čtenářských kruzích - tím nejvíce směrodatným prvkem /instrukcí, záměrem/, který ovlivňuje i povahu samotného díla, jeho recepci. Nevyhnuly se tomu ani čtenářské, pedagogické i literárně kritické osudy díla Oldřicha Mikuláška /1910-1985/ a Jana Skácela /1922-1989/, dvou básníků, o kterých sice nelze říci, že by k sobě něčím nepatřili, ale při hlubším a detailnějším seznámení s jejich dílem se chce nejméně stejně proti tomuto určení zaprotestovat. -Jak se to tedy má s jedním a druhým názorem? Do jaké míry lze vnější určení přijmout a do jaké je nutno s ním nesouhlasit? V čem jsou si oba blízcí a v čem se stávají antipody? Tyto otázky si ještě zkomplikujeme vtažením rozměru, významu či kvality "moravského", jež ve vztahu k oběma tvůrcům často rovněž plní ro-

li pouhého vnějšího určení nebo významu jen velice vágně značkujícího dílo jednoho i druhého, významu s určením - - zejména v dnešní době - značně neurčitým.

Jasněji v tom všem by měla udělat pokud možno důkladná sonda textová, cesta "ad fontes". Jedině tak může naše pozorování splnit úlohu orientačního bodu v poetice jednoho i druhého autora a zároveň jediné tímto způsobem můžeme získat odpověď na /nepřímou/ otázku, vytyčenou tématem studie.

S Moravou - jako ostatně s každým geografickým prostorem u každého jiného tvůrce^{1/} se v textech O.Mikuláška a J.Skácela setkáváme v první řadě v její zeměpisné podobě, tj. v přímé, explicitní denotaci, v motivech a pojmenováním čerpajících z moravského zeměpisu.

Mikulášek:

Tak čisto v hlavě.
Tak čisto v srdci.
Tak hole jako na Pálavě,
kde z holé skály zdi nahé trčí.^{2/}

Skácel:

Hle jižní Morava kraj meruněk a vína
a Janíčka tu v písni zabili
a u Jezírka blízko Podivína
střevíček bílý víly ztratily^{3/}

I když Pálava, jižní Morava a Podivín - jako geografická určení z předchozích dvou ukázek - zde prodělávají

literární zeznakování, čímž přecházejí ze sféry reálného do sféry fikce, stále neopouštějí nejvlastnější *raison d'être* svého vymezení - zeměpisnou lokalizaci, čímž se jim dostává i funkce nejnápadnějších textových prostorových ukazatelů.

Ovšem Morava je v textech jednoho i druhého básníka přítomna rovněž v nepřímých /druhotných, konotačních/ významových okruzích, tj. namnoze v zástupných symbolech či identifikačních stopách, jež setrvávají v různě silných konvencionálních či nahodilých vazbách s prvotním, geografickým situováním. /Jde o prostor, který má zastřenu svou konkrétní geografickou situovanost ve prospěch otevření se jiným významovým polím: krajině, rozměru hodnotovému či etickému./ U obou se Morava objevuje především ve své krajinné podobě, a to i přesto, že jak Mikulášek, tak Skácel věnovali nemálo básní městu /nejvíce Brnu/. - Pole, vinohrady, polní cesty, rozkvetlé či odkvétající louky jsou nejčastějšími scénériemi básní, areálem, jehož prostřednictvím jeden i druhý básník uskutečňují vlastní tvůrčí osobitost.

Morava obou básníků je tedy především exteriérem pastoračním, což neznamená, že bychom v jednotlivých básních dostávali novodobou /moravskou/ variantu "zpěvů pastýřských"; nýbrž jde o vlastní vidění daného prostoru, jež není v žádném příkrém rozporu s obecným a tradičním povědomím Moravy jako lokality venkovské, rustikální a krajinné. - Jako prostor největší ryzosti a původnosti se prosazuje především Morava jižní, rodiště a časté téma Skácelovo, ale též intenzívně evokovaná oblast v básních O.Mikuláška, pocházejícího z hanáckého Přerova. V poezii obou básníků představuje tento kraj znatelnou tematickou konstantu i jakou-

si esenciální hodnotu v jejich básnické axiologii.

V samotném významovém rozestupu a hierarchizaci je však v poezii obou znatelný rozdíl. Pro Mikuláška se stává moravský jih především místem smyslové očisty, absolutního naplnění a okouzlení i znovuzrození /"rád k té zemi padnu, / k plnému tělu ženy /.../ a rosou křtěn / jak znova narozzený"/^{4/}. Jako by teprve v tomto plenéru získával básníkův obraz na plnohodnotném konturování a plasticitě.

- Jako nejnápadnější průvodce či atribut spojující se s těmito kvalitami se v jeho poezii objevuje motiv vína: "Musí lásku, musí víno, / musí verš , i marnost-dým"^{5/}; "Ten pohár vína orosený / chladí nám rozpálenou dlaň. / A láskyplně objímán / touží se z nitra vylít celý".^{6/} Víno představuje u Mikuláška slovo-motiv-obraznou kategorii z jeho nejužšího básnického idiolektu; nejčastěji bychom tento motiv našli ve spojení s významy života, drásajícího zápasu, závratí, plnosti prožitku, ale též niternosti a osudovosti. Lze říci, že ve významovém rozpětí tohoto slova-motivu dostáváme v malém celého Mikuláška s jeho opojnou a svárlivou básnickou "filozofií". - Ve společném rezonančním poli s těmito významy se objevuje u Mikuláška i jižní Morava, prostor, z něhož víno vzešlo. Stejně jako víno je i ona nasměrována k prožitku lyrického subjektu; stává se "surovinou", kterou mluvčí textu proměňuje na své reflexivně-smyslové vznícení, čili na rozměr lidský.

S motivem vína souvisejí i časté Mikuláškovy pijácké stylizace lyrického subjektu /"Tož pojďte, chlapci! a napijem se ve stoje!-"^{7/} "Je sucho letos; napijme se na to, / dokud nás nezahubí / ta jiná, strašná žízeň"^{8/} Především

za jejich pomoci se básník napojuje na dionýzskou mýtickou tradici, kterou ovšem nepřejímá trpně v její pouhé živočišné smyslovosti; Mikulášsko pijáctví /např. v cyklu Poháry/ dostává hlubší - řekněme ontologický - rozměr; stává se jednou z cest básníkovy hledání lidské krajnosti.

Když přeneseme pro srovnání motiv vína na území Skácelovy poezie, pak vidíme, že i zde má své pevné místo, a podobně jako u Mikuláška setrvává ve shodné spojitosti s moravským jihem /"Hle jižní Morava kraj meruněk a vína"/.^{9/} Také Skácelovovíno je dílem svých konotací vsazeno do území, z něhož vzešlo. I ono se stává jakousi zástupkou zeměpisného prostoru. Ovšem na rozdíl od Mikuláška, kde je proměňováno v dynamických silokřivkách jeho textů na smyslově-reflexivní hodnotu závratí, extáze, krajnosti, je Skácelovo víno proniknuto nedourčeností; ukrývá v sobě cosi nevydatelného, tajemného. Nevytváří pouze "užitkovou" tekutinu, stvořenou pro člověka; nesetrvává v přísně příčinném spojení se smyslovým odpoutáváním, ale vůči člověčí situovanosti se ocitá v jakémsi blíže neurčeném vztahu /"Nikomu nepovíme, co víno o nás zná."/^{10/} Skácelovu víno se sice dostává v mnohém zastřené antropomorfizace, personifikace /čili přiblížení lidským úkonům/, ale současně je od člověka oddalováno: "V noci jsem uslyšel smutěnku. / Přišla a prostředním prstem / ťukala na sudy, / jestli je víno doma."^{11/} Víno v předchozím úryvku má sice prostor, který obývá / v tom se podobá člověku /, ale do sféry lidských úkonů nijak nezasahuje; čtenáři zůstává jeho původ zatajen v neztematizovaném, rozptýleném neurčitu.

Poznámali-li jsme dříve, že Moravu musíme v básních

J. Skácela a O. Mikuláška odezírat nejenom prostřednictvím topografických významů, ale i za pomoci zprostředkovaných, druhotných určení, pak nejhmatatelnějším z nich je prostorová gestace krajiny.

Mikuláškova krajina - nejčastěji moravský jih^{12/} - je prostorem obdařeným zjevnou - už v samotném textu určenou - hodnotou toho, co jsme našli u vína: jekýmsi prvotním extatickým okouzlením, stavem požitkového absolutna, hodnotového maxima: "plno ňader / pod révovým listím, / sladkost z řep, / že zemdlívá až kraj / po šťastném porodu."^{13/} Naproti tomu situování na rodnou Hanou se váže s pocitem elegické nenávratnosti: "Co je to rodný kraj? Pár topolů / a dubů a krátký žluví zvyk / v místech, kde bývali jsme pospolu / a kde byl mladý i ten starý zvyk."^{14/} Oba přírodní exteriéry jsou integrovány proudem lidské, reflexivní a smyslové energie; jejich existence se stává existencí teprve vůči jejich vnímajícímu subjektu; je plně závislá na jeho způsobu vnímání, ať už v extrémně krajnostní podobě /první ukázka, jižní Morava/, nebo v podobě civilně neokázalé a nostalgické /druhá ukázka, Haná/.

Skácelovy krajiny jsou načrtnuty jen sporadicky, podobny v tomto způsobu evokace výtvarným projevům staročínských kaligrafů. Jejich prostor básník minimalizuje na několik detailů /"Ve stodolách schne zavěšené ticho / medvědi snů mých úly vybrali / čas zastavil se v dávné budoucnosti / za humny býval navždy bývalý"^{15/}, mezi kterými se ocitá mnoho nespojitého významového prostoru /motivy k sobě lnou volně, bez viditelného způsobu vzájemného propojování/. Vytváření prostorového situování v básnickových textech je založeno většinou

na prosté adici /přiřazování/; stranou Skácel nechává syntaktické vztahy a potlačuje i sémantické propojení jednotlivých motivů. V předchozím úryvku vytvářejí domovskou stylizaci či zasazení do důvěrně známé situace především tři motivy - stodoly, úly, humna -, intimně známé reálie moravského venkova. Ovšem básně se nevyčerpává pouze tímto evokačním návratem, vzpomínkou na něco již odeznělého; dané motivy získávají funkci více než pouhého kolorizování právě díky propojení s časovými významy, které uvádějí do obrazného /vizuálního/ rámce básně myšlenkový paradox, typickou Skácelovu "hádku", upomínající na nevyřešitelné zenové kóány. Jde zde o čas, odvíjený z perspektivy přítomné chvíle.^{16/} - I ticho, erbovní Skácelovo slovo, se zde stává jakýmsi produktem, plodinou, jež uzrála a nyní opouští koloběh přírody do sféry mýtického^{17/} - mimoreálného i předreálného - bezčasu.

Skácelova krajina v sobě vždy nese prvky důvěrnosti, blízkosti, jakoby něčeho už jednou zahlédnutého. Jde o prostor, který je nadán silným etickým vyrovnáváním; přírodní děje, roční koloběh, pole, zvířena i rozseté názvy dědin se stávají územím zpřítomňujícím ono ztracené dávno a lidskou původninu /"antientropickou enklávu v entropickém světě"/^{18/}. Řečeno jinak: dobré je u Skácela to, co je dobré pro tento přírodní svět: "Prší / a je to dobré na pole."^{19/} Jevy vzdálené - prostorově i kulturně - se připodobňují k nejbližší krajině: "V Hanoji stejně jako v Holubí Zhoří / Ráno je rosa plná."^{20/} To, k čemu se přirovnává, vždy kotví v jistotě důvěrně známého, tj. především v krajině a v jejím bezpečném řádu. Mnohde se "antientropická" energie ozývá ve Skácelových básních a intenzitou až archetypální: "Podivnou a starodávnou

úctu chovám k stočolám / Víc než si myslíš se mi stýská /
 Když přijde červenec / a cesty vysypané zrním / Nás odvádě-
 jí z měst."^{21/} Ve Skácelových krajinách se uskutečňují děje
 nejenom přírodní, ale též kosmogonické a mýtické - a nadto
 jimi probíhá v osobitě transformované podobě i umělá a li-
 dová slovesnost. Výstižně na to upozorňuje Sylvie Richterová:
 "Skácelova krajina je důvěrně známá nejen díky přírodním
 záběrům a detailům, které rozehrávají intimní vzpomínky, ale
 také díky tomu, že vyrůstá zřetelně z vesnického podhoubí
 pohádek, dětských říkanek, lidové magie a lyriky z dob, kdy
 koník klusal jako za Erbena."^{22/}

Do přímé spojitosti s krajinou patří u jednoho i druhého
 básníka rovněž její zabydlování faunou a flórou, neodmys-
 litelnými společníky každého přírodního prostoru.^{23/} Také
 z tohoto motivického a významotvorného momentu je možno roz-
 poznat rozdílnost obou autorských typů. Mikulášková zvířena -
 - provedeme-li si její malou excerpcei -, to je především
 havran, káně, rejnok, levhart, jestřáb, lasice, kuna, divo-
 ké kačeny a husy, albatros, kůň aj. Kdybychom chtěli hledat
 významový právek této zvířecí společnosti, pak bychom muse-
 li vyslovit v první řadě hybnost, dynamiku, dravost, napětí,
 dramatičnost, zápas, svár, tj. obnažení zvířecího světa v je-
 ho pudových stránkách.

Ve své konfesijní básni Havrani /ze sbírky Ortely a mi-
 losti, rovněž sbírky konfesijní/ se Mikuláškův lyrický mluv-
 čí sám dobrovolně ztotožňuje se skřípotem havrana, odmítnuv
 předtím cvrlikání drobných a milých ptáčků:

Já s hlasem
 v němž to jak havranům skřípe,

na ruměncích svých vařím si,
 jimiž se holá kůže brání,
 když třeští mráz a vane z hor. 24/

Také v básni Mé ptactvo / ze sbírky Pulsy/, kterou rovněž možno považovat za text proklamativně vyznavačský, tvořený sérií několika připodobení života k obrazům ptáků /kosa, netopýra, holuba a havrana/, dospívá básník k obdobnému završení. I zde je havran ptákem triumfujícím /"Ví, že mne doletí, / proto tak lhostejný mu jsem"/^{25/} démonickým a sebevědomým pánem Mikuláškovy ptačí říše, přičemž v obou textech jsou v život uvedeny i konotace poeovské, především démonické uzurpátorství a osudovost ze skladby Havran.

Stejně i básníková flóra, do níž patří ovšemže vinná réva, tráva /Mikuláškův klíčový symbol/, javor, osika, plavuně aj. se podílí - byť s menší pojmenovací a obraznou silou - na utváření stejné tendence, a sice na intenzifikaci prožitků, na prohlubování krajností i okouzlení /"Škoda, že nemají tu taky kukuřici, / ten jantar perel, / který umí spříst / večerní slunko do nejtvrděších svitů."/^{26/} - Mikuláškovy krajiny, obydlené touto faunou a flórou, jsou traktovány ve své univerzální /invariantní/ podobě, tj. jsou vyváděny mimo své prostorové určení. Nemusíme proto být ani zoology a botaniky, abychom rozpoznali, že básník si vybírá svá zvířata a rostliny z paradigmatů novodobého, svárlivého romantismu, a ne z inventáře lokálně botanického či zoologického. Básníková fauna a flóra je tedy namnoze spojena se svým prostorem značně "kosmopolitně" či "eklekticky". I když v obraze podzimní oblohy nad jižní Moravou nepovažujeme di-

voké husy za nic cizorodého /"Stále nás něco zanechává stesku. / Kam letíte, husy? Kam, naše léta lichá?"/^{27/}; přesto Mikulášek rozezvučuje tento motiv v ne-zeměpisných významech nezadržitelna, nenávratnosti a tesknoty. Mikuláškovy zvířecí a rostlinné motivy jsou tak vyvázány ze své závislosti na krajině a ještě více na zeměpisném prostoru, čímž se jim dostává povýšení na symboly krevnaté vášnivosti, závratí, nostalgie atd.

Proti tomu Skácelovy krajinně-zvířecí motivy zaujímají v obrazných celcích jeho básní místo jejich nedělitelné součásti; jsou pevně situovány do daného prostoru, ocitajíce se tak namnoze v prostoupení s ním. Netvoří tedy jen prvky mechanické výčtové řady či prostředky kolorizace, ale usku-tečňují s krajinou sjednocení, propojení do jednoho obrazného organismu. Zatímco v textovém poli Mikuláškových básní existuje vždy - více či méně viditelný - převodový mechanismus všeho ne-člověčího na lidskou energii, na kvality vlastní člověkoví, u Skácela je tomu jinak: básník dává^{své} zvířecí a rostlinám větší - více svobodný - prostor, a to především tím, že zastírá lidskou situovanost evokovaného světa. Člověk v básníkových krajinách ztratil své výsostné postavení, ale jen proto, aby mu skrze tuto ztrátu byla dána možnost objevit území větší, jeho praidentickou původninu. Souběžně s tím i ztráta časově pevně situujícího ukotvení otevírá další možnosti - propojení všech vrstev času /lidského, přírodního a mýtického/.

"Nebude pokoj, dokud neodletí / divoké husy. // Zas k jihu táhnou."^{28/} Divoké husy zde nepředstavují toliko evokaci melancholické nálady podzimní pomíjivosti, obrazu vyvolávající-

cího v člověku stesk po něčem odcházejícím; uskutečňují se také ve své původní roli, tj. jako k jihu táhnoucí šik, momentka naléhavě neodvolatelná a definitivní. Ve způsobu evokace obrazů s faunou a flórou je však u Skácela vždy přítomna vedle předmětné /denotativní/ podoby i jejich hodnota a podoba jazyková. Tím Skácel viditelně rozprostírá před čtenářem i vlastní básnickou etymologii: "Mýval je medvídek co mival / ale už nemívá ..." ^{29/} Prostřednictvím znění jmen zvířat se básník spouští k jakýmsi utajeným kořenům, do stavu někdejší - dnes už zastřené a ztracené - původnosti, kdy předmět^a jeho slovní znaková zástupka k sobě byly neodtržitelně přilnuty. ^{30/} Řečeno znakově: prostupuje se označované a označující; nastává situace, kdy jedno může být nahrazeno druhým, a to proto, že mezi byla navozena rovnováha: "Hledal jsem hezké slovo pro tebe / a měl jsem na jazyku temnou višni. / I chřástal se mi líbil, / také tráva." ^{31/} Nebo zvířata jsou přivolávána do básně slovem zvukově příbuzným: "je v andách velký bílý lom / a na dně lomu bílé lany" ^{32/} - zvuková podoba /označující/ vtahuje do básně entitu obraznou /označované/.

Skácelův svět rostlin a zvířat by se dal postihnout za pomoci toho, co Michel Foucault nazývá renesanční epistémou. "H₇edta smysl znamená ukázat to, co se podobá. Hledat zákony znaků znamená odhalovat věci, které jsou podobné." A dále: "... do jedné a téže formy vědění třeba shrnout všechno, co bylo viděné a zaslechnuté, všechno, co kdy pověděla příroda anebo lidé, jazyk světa, tradice anebo básníci." ^{33/} - Ve Skácelově zvířecím světě je vedle sebe položena entická a před-

mětná definitivnost, vlastnost, částečně i připodobění člověku a souběžně s tím i vnější /jazyková/ podoba; k tomu ještě dodejme, že v těchto motivech je uložen též díl básnické tradice /viz časté motivy labutě, ptáka spojeného s dekadentistickou ornamentikou, nebo růže, ideogramu poezie, či evokace dětských říkanek prostřednictvím zvířecích motivů v básníkových čtyřverších/. Proti Mikuláškově antropomorfizující energii, jíž se zvířena a rostlinstvo proměňují na kvality lidské /jsouce tak cele pohlceny excitovanou promluvou lyrického mluvčího/, uplatňuje se ve Skácelových motivech fauny a flóry daleko menší vůle k převedení na lidské hodnoty. Skácelovy obrazy ztratily antropocentrický směr; mluvčí básní si je "nepřivlatňuje", žije jakoby vedle nich, ve volném vztahu k jejich vymezení.

Nebyl by výčet míst vztahujících se nějakým způsobem k moravské inspiraci obou básníků úplný, kdybychom se nezmínilo o vztahu Skácela a Mikuláška k folklóru, k lidovým zříd-
lům tvorby, a to ať hudebním či slovesným. Právě folklór -
- pokud budeme nyní aktualizovat čtenářské hledisko - před-
stavuje průhledný indiciální znak lokality, přičemž na mno-
ha místech je tato průhlednost ještě zesílena osobitou iden-
tifikační topikou i geografickými určeními.

Poezie O.Mikuláška je poznamenána několika způsoby a stupni vlivu lidové písně, což precizně zjistil a usouvztažnil Jiří Opelík.^{34/} - Folklórní inspirace se v básníkově tvorbě objevuje v citaci, parafrázi, imitaci, dále v různém rozsahu a propojení s vlastním, autorským kontextem. Z Opelíkových pozorování vyplývá, že hlavní folklórní inspiraci Mikuláškově představuje především slovácká píseň, tedy ložisko

nejpodmanivější a z vnějšího pohledu nejvíce příznakové; lo-
žisko, které svými temperamentními /ale na druhé straně též
nostalgicky zadumanými/ polohami souzní s básníkovou tvor-
bou nejvíce.

"Už mou milou / do kostela vezou, / leda tu strašnou, /
že není slzy co by neoschla."^{35/} - Úryvek ze známé písně Už
mou milou do kostela vezou zde Mikulášek cituje a posléze
z něho vychází do vlastního kontextu; do jedné promluvy in-
tegruje dva kontexty. - Mikulášková poezie aktivně pracuje
se sentencemi z lidových písní; časté jsou moravsko-slovác-
ké dialektismy /širúch, a tož/, typická kolořizující deminu-
tiva /perečko, jiskérečka, holubička/ a zvolací citoslovce
/ej, hej, Oh/. Přitom příznačnými pro pochopení básníkov
vztahu k folklóru se nestávají ani tak ostrůvky /lexikální,
motivické, žánrové/ lidové slovesnosti v jeho tvorbě, jako
spíše ty básně, v nichž autor zachází s danou inspirací by-
tostněji či více hlubinně. Určujícím se nám zde proto jeví
cyklus básní, inspirovaných jednotlivými hudebními nástroji,
ze sbírky To královské /1966/. Básně Basa, Housle, Klarinet,
Fujara přinášejí jakési portréty sebe sama; jsou to "sóla",
jimiž se tyto nástroje představují, přičemž ve významovém
dění každé básně nastává postupné propojování s lidskou osu-
dovostí, s niterným podložím člověka.

V Mikuláškově uchopení lidové inspirace tak ožívá po-
jetí folklóru, které uhranulo Hřlanovi a Halasovi a kterému
dali tito básníci průchod ve výboru Láska a smrt /1938/,
tedy archetypální živlovost, obnažení živočišně syrové strán-
ky, již v sobě lidové balady a písně obsahují.

Nejbytostnější básníkově uchopení lidové látky je za-

cíleno k niterným stránkám lidského života: "jak budeš mačkat všechny moje klapky / do taktu vesnického pohřbu / uprostřed léta, / uprostřed poledne, kdy je tak ticho, / že je slyšet i smrt, / jak si hledá skulinu / mým hrdlem."^{36/} Motiv klarinetu, nástroje štěbetavého a skotačivého, je jakoby sémanticky obrácen; aktivizují se ty významy a hodnoty, které tvoří jeho neviditelnou komplementaritu, a v nich si nachází místo i tón z vesnického pohřbu. V této absolutní momentce, podtržené i časem smyslově "nejexpanzivnější" makro - a mikro - doby /léta a poledne/, si nachází místo i tón smrti; právě on korunuje mezní situaci této básnickovy scény. - Rovněž M;kuláškova basa, niterně dunivá, odkrývá odvrácenou tvář člověka /"spodní tón myšlenky"/^{37/} podobu tragickou, "ortelnou", která je v poezii tohoto básníka tou nejpůvodnější.^{38/}

Rovněž v poezii J. Skácela představuje lidová slovesnost velice aktivní zdroj. Promítá se do lexikální vrstvy /zvolací Ej, ach, och/ básní, je součástí motiviky /studánka, hrdličky, jablíčka/, ovlivňuje žánrovou podobu jednotlivých textů /písň, uspávaný, pohádka/, objevuje se však i jako přímá citace /"Vyletěl sokol nad oblaky / vynášel se nade všecky vtáky, / aj, nade všecko stvoření."^{39/}

Snad nejčastější připomínkou lidové slovesnosti ve Skácelových verších se stává písňovost, lidová píseň, jejíž strukturní projevy jsou dány přehlednou, symetricky pořádanou kompozicí, syntaktickými a lexikálními paralelismy, pravidelnými veršovými řádky s rýmovými sponami a opakujícím se intonačním vzorcem. V rámci Skácelovy tvorby představují písňe jakýsi rozptýlený kontext; objevují se v roz-

sahu celé básnickovy tvorby, přičemž patrný nárůst básní-
 -písní nastává ve sbírce Odlévání do ztraceného vosku /1984/
 Vždy převážně přerývaný, asymetrický a jen málo pravidel-
 ný textový svět Skácelův přijímá prostřednictvím ozvuků li-
 dové písně patrný prvek vyrovnávání, zpravidelnování.

V básnickově tvorbě se tím i více aktivizuje inspirace lido-
 vou slovesností. Pomocí žánrového podloží lidové písně hledá
 Skácel další styčnou plochu, nové a širší propojení s oblas-
 tí, jež je sice v jeho tvorbě přítomna už od počátku, ale
 až nyní došlo ke sladění obou "jazyků", a tudíž k možnosti
 jejich propojení. Básníkuv svět se přijetím shora uvedených
 možností ocitl ve stavu svého dalšího završení či vyrovná-
 vání; jako by se do Skácelovy tvorby dostavil stav homeostá-
 ze; vytyčení horizontu nové /širší, původnější/ identity.

Nebo i jinak: jako by Skácelova poezie v těchto tex-
 tech měla snahu ještě více intimizovat svůj prostor, sevřít
 vše před tím rozptýlené do co nejmenšího celku: "Divokých
 husí / táhnou klíny / křik hejna padá / do krajiny."⁴⁰/ To,
 co se jindy nalézalo rozptýleno na rozloze celé básně nebo
 i básní několika, dává nyní Skácel do čtyř veršů, které po
 rytmičké stránce jsou dvěma čtyřstopými verši jambickými.
 Vše si nyní médiem písně hledá novou, ještě sevřenější jed-
 notu, vědomí společné přináležitosti.

Žánrové povědomí lidové slovesnosti aktivizuje Skácel
 i ve své poezii pro děti. Do popředí se v ní dostává prvek
 vyprávění, ať už v Pohádce o velikém samovaru/1961/, ve kte-
 ré je kontakt s dítětem uskutečňován i jeho oslovením, ne-
 bo v Uspávankách /1984/, kde je žánru lidové slovesnosti
 /uspávanek/ užito i jako významového rámce pro vtahování

látek umělých.

Magie lidových říkadel a zaklínadel - další souvislost s folklórem - je u Skácela přítomna po celé období jeho tvorby, ovšem ke zvýšené aktivizaci těchto žánrů dochází především v období čtyřverší, tj. hlavně ve sbírce Naděje s bukovými křídly /1983/, - Při odhalování všech různorodých přístupů a metod, jichž Skácel v rámci tohoto subtilního útvaru použil,^{41/} se vyjevuje i viditelný proud mající svůj inspirační zdroj v říkance. Jde o rozezvučení hravého principu tohoto žánru lidové slovesnosti, jež se však nevyčerpává eska-
 motází se slovy a zvuky /polysémií a kalambúry/, ale vždy je pevně fixována na téma, přičemž k poetizační oscilaci dochází právě mezi ním a hravým /vesměs jazykově hravým/ principem říkanky: "rys není lysý chlupatý je / a popíchaný chodí plačky / a není divu lidé milí / když za děti má rýsovačky."^{42/}
 Vznikají tak dílem hravé, dílem magicky tajemné "apokryfy"; čerpající náměty především ze zvířecího světa. Vše je tu proměňováno až pohádkově obraznou aktivitou krátkých čtyřveršových "vyprávěnek" do podoby hravé bizarnosti, radosti z vyprávění a nalezeného nového významového spoje, tajemna i neproniknutelné magie.

Shrňme: Pokusili jsme se u jednoho i druhého autora vyznačkovat ta místa a strukturní momenty díla, jež mají blízko k moravské inspiraci. Přitom jsme se snažili vyhnout dvěma krajnostem: jednak tomu, abychom s normativní jednoznačností vršili hromady určení "moravských" vedle "nemoravských", jednak i tomu, abychom moravskou inspiraci viděli

takříkajíc bez břehů, v šíři bezmála nekonečné.

Dá se říci, že dané téma se ukázalo dost průkazným polarizátorem poetiky jednoho i druhého básníka. Zatímco u Mikuláška se za moravskou inspirací skrývá prostor vymezený kvalitami "smyslové očisty", "napětí", "závrati", "barevného hýření", "prohlubování krajností", "niterného ortelu i extatické milosti", u Skácela daná inspirace indukuje významy "dávnosti", "praidentity", "trvání", "postupování", "vyrovnávání", "prostoru prvotních jistot", "mýtičnosti". - Zatímco u prvního je geografický prostor a je mu blízké okruhy v pozici něčeho dobývaného a exploatovaného promluvou lyrického mluvčího, u druhého básníka jde o vědomí transcendentální jistoty, stejně důvěrné jako zne-pokojivé, jistoty tajemství a stále nově se zjevujících otázek.

1/ Mikulášek, O.: Veliká černá ryba a dlouhý bílý chrt /b. Mlýnský/. Brno, Mladá fronta 1981, s. 16.

2/ Skácel, J.: Oslávnění do strážného vlna /b. Dávnost/. Brno, Mladá fronta 1984, s. 34.

3/ Mikulášek, O.: Čertelky a milosti /b. Králová Jan/. Praha, Československý spisovatel 1958, s. 72.

4/ Mikulášek, O.: Veliká černá ryba a dlouhý bílý chrt /b. Mlýnský/. Mladá fronta, s. 9.

5/ Mikulášek, O.: První obrázky /bez názvu/. Praha, Československý spisovatel 1959, s. 23.

6/ Mikulášek, O.: První obrázky /b. Mlýnský vlnobití/. Mladá fronta, s. 24.

7/ Mikulášek, O.: Veliká černá ryba a dlouhý bílý chrt /b. Mlýnský, bílý chrt/. Mladá fronta, s. 13.

Poznámky

- 1/ Připomeňme zde významovou aktivitu slezského zeměpisu v Bezručových Slezských písních /1928/ jako příklad z nejmarkantnějších. Z ostatních básníků je to např. exploatace posázavských reálií v poezii Františka Hrubína; zeměpisnými údaji je hustě protkána Kniha lesů, vod a strání /1914/ S.K. Neumanna, Halasova básnická skladba Já se tam vrátím /1947/. V jiných modifikacích pak geografickými útvary hýří poetistické pásmové skladby, Bieblův Nový Ikaros /1929/, Nezvalův Podivuhodný kouzelník /1922/ či příbuzné a navazující útvary z konce 50. let: básně Florianovy Závratí /1957/ či Šotolova skladba Bylo to v Evropě /1960/.
- 2/ Mikulášek, O.: Veliké černé ryby a dlouhý bílý chrt /b. Mýcení/. Brno, Blok 1981, s. 16.
- 3/ Skácel, J.: Odlévání do ztraceného vosku /b. Dávno/. Brno, Blok 1984, s. 34.
- 4/ Mikulášek, O.: Ortely a milosti /b. Krásné jho/. Praha, Československý spisovatel 1958, s. 72.
- 5/ Mikulášek, O.: Veliké černé ryby a dlouhý bílý chrt /b. Má anatomie/. Cit. dílo, s. 9.
- 6/ Mikulášek, O.: První obrázky /bez názvu/. Praha, Československý spisovatel 1959, s. 23.
- 7/ Mikulášek, O.: První obrázky /b. Starým vinohradníkům/. Cit. dílo, s. 24.
- 8/ Mikulášek, O.: Veliké černé ryby a dlouhý bílý chrt /b. Dlouhý, bílý chrt/. Cit. dílo, s. 33.

- 9/ Skácel, J.: Odlévání do ztraceného vosku /b. Dávno/.
Cit. dílo, s.34.
- 10/ Skácel, J.: Smuténka /b. Přípitek/. Praha, Československý spisovatel 1965, s.29.
- 11/ Skácel, J.: Smuténka /b. Jiná smuténka/. Cit. dílo, s.28.
- 12/ Jan Skácel ovšem v předmluvě ke sbírce Svlékání hadů nachází čtyři krajiny Mikuláškovy poezie: rodnou Hanou, Českomoravskou vysočinu, jižní Moravu. "Ale náš básník má ještě čtvrtou krajinu, divnou, pošlapanou, lopuchovou, mnohokrát popleněnou, přece však nezczitelnou a vlastní. On se ponejvíce toulá sám v sobě, uvnitř sebe sama." /Mikulášek, O.: Svlékání hadů. Praha, Československý spisovatel 1963, s.9./
- 13/ Mikulášek, O.: Ortely a milosti /b. Krásné jho/. Cit. dílo, s.71.
- 14/ Mikulášek, O.: První obrázky /bez názvu/. Cit. dílo, s.73.
- 15/ Skácel, J.: Naděje s bukovými křídly /bez názvu/. Praha, Mladá fronta 1983, s. 48.
- 16/ K tomu Emília Boldišová: "Všetky tri dimenzie času - minulost, prítomnosť, budúcnosť u neho splývajú, resp. prelínajú sa, je múdрым dospelým s dušou čistého dieťaťa." /Boldišová, E.: Nové ostrovy. Romboid, 24, 1989, č.6, s. 52./
- 17/ Srov. Rezek, P.: Tělo, věc a skutečnost v současném umění /kapitola Mýtus: chvíle s těžkou dobou/. Praha, Jazzová sekce 1982, s.103-116.
- 18/Srov. Hamada, M.: O pravde, kráse a Janovi Skácelovi.
In: Týž: Básnická transcendencia. Bratislava, Sloven-

ský spisovatel 1969, s. 91-101.

- 19/ Skácel, J.: Co zbylo z anděla /b. Levrek/. Praha, Československý spisovatel 1960, s. 12.
- 20/ Skácel, J.: Metličky /b. Pohřeb v Hanoji/. Praha, Československý spisovatel 1968, s.55.
- 21/ Skácel, J.: Metličky /b. Bezpráví/. Cit. dílo, s. 40.
- 22/ Richterová, S.: Krajina proměn a tvary ticha /2x 100 čtyřverší Jana Skácela/. In: Táž: Slova a ticho. Mnichov, Arkýř 1986, s. 96.
- 23/ Vzpomeňme zde, jak silný tematický celek vytvářejí motivy flóry v poezii autorů křesťanské orientace, např. v knize básnických próz Jakuba Demla Moji přátelé/1913/, ve sbírkách Zdeňka Řezníčka /např. Ztlumený hlas, 1948/, Klementa Bochořáka /Poutník, 1948, Cesty a zastavení, 1958/ nebo V Zahradníčkových Jeřábech /1933/. Jde o rezomování motivů, jež se dílem napájejí v tradici františkánství, ale dílem též čerpají z moravského folklóru.
- 24/ Mikulášek, O.: Ortely a milosti /b. Havrani/. Cit. dílo, s.7-8.
- 25/ Mikulášek, O.: Pulsy /b. Mé ptactvo/. Praha, Mladá fronta 1947, s. 43.
- 26/ Mikulášek, O.: Ortely a milosti /b. Zlatnice v tržnici/. Cit. dílo, s. 64.
- 27/ Mikulášek, O.: Do posledního doušku /b. Čas vína/. Brno, Blok 1985, s. 42.
- 28/ Skácel, J.: Smuténka /b. Hejna/. Cit. dílo, s. 18.
- 29/ Skácel, J.: Naděje s bukovými křídly /bez názvu/. Cit. dílo, s. 14.

- 30/ Z jiné strany k tomu Emília Boldišová: "Slovo obrozené katrziou tvorby nadobúda svoju prapôvodnú váhu, prvotný zmysel." /Boldišová, E.: Nové ostrovy. Cit. studie, s. 50./
- 31/ Skácel, J.: Smuténka /b. Zlatá brána/. Cit. dílo, s.48.
- 32/ Skácel, J.: Naděje s bukovými křídly /bez názvu/. Cit. dílo, s. 25.
- 33/ Foucault, M.: Slova a věci. Bratislava, Pravda 1987, s. 86 a 98. Přitom nám samozřejmě nejde o "renesančnost", nýbrž o mechanismus této epistémy.
- 34/ Opelík, J.: Mikulášková poezie a lidová píseň /rukopisná studie/. Za její zapůjčení jsem autorovi velice vděčný a dovoluji si mu zde vyjádřit poděkování.
- 35/ Mikulášek, O.: Svlékání hadů /b. Běda/. Cit. dílo, s.47.
- 36/ Mikulášek, O.: To královské /b. Klarinet/. Praha, Československý spisovatel 1966, s.21.
- 37/ Mikulášek, O.: To královské /b. Basa/. Cit. dílo, s.10.
- 38/ Sám Mikulášek v předmluvě k výboru Faraonka /sestaveného ze sbírky Pulsy, 1947, oddílu Ortely ze sbírky Ortely a milosti, 1958, a sbírky Svlékání hadů, 1963/ poznamenává, že se snažil komponovat jakýsi triptych, nejbytotnější vrstvu své tvorby, jež "představuje onu temnotnější strunu, onu maléhavější notu, jakousi páteř, na kterou se nedá dobře zabrnkat." /Mikulášek, O.: Faraonka. Praha, Československý spisovatel 1966, s. 9/
- 39/ Skácel, J.: Hodina mezi psem a vlkem /b. Na slovo vzaté víno/. Praha, Československý spisovatel 1962, s. 62.

40/ Skácel, J.: Odlévání do ztraceného vosku /b.Píseň/.
Cit. dílo, s. 32.

41/ "Tok čtyřverší je nevypočitatelně krásný. Není ani mon-
táží, ani poetickou přehrší nespočetných nápadů
a asociací, ani vzosnou definitivností japonských
haiků, i když je vlastně všecko ve Skácelově syntéze
zahrnuto, avšak proměněno ve zcela osobitý dynamismus
veršů prudce žitých a bystře plynoucích." /Kožmín, Z.:
Oříšky poezie. Brněnský večerník 9.10.1984, s.2./

42/ Skácel, J.: Naděje s bukovými křídly /bez názvu/. Cit.
dílo, s.37.